

Анастасія Філатова
(Київ)

БАГАТОГОЛОСНА ПІСЕННА ЛІРИКА ЗАТОПЛЕНИХ СІЛ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ

Стаття присвячена традиційним ліричним пісням затоплених сіл Середньої Наддніпрянщини. На музично-етнографічному матеріалі експедицій ІМФЕ ім. М. Т. Рильського 1950-х років та власних експедицій автора запропонованого дослідження розглянуто музичні особливості багатоголосної пісенної лірики.

Ключові слова: затоплені села Середньої Наддніпрянщини, пісенна лірика.

The article is devoted to traditional lyric songs of flooded villages in the region of Central Naddniprovschina. Some musical peculiarities of polyphonic song lyrics are considered on the basis of musical – ethnographic material of expeditions, realized by Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology in the 1950s and by the author of this work.

Keywords: flooded villages in the region of Central Naddniprovschina, song lyrics.

Статья посвящена традиционным лирическим песням затопленных деревень Средней Надднепрянщины. На музыкально-этнографическом материале экспедиций ИИФЭ им. М. Т. Рильского 1950-х годов и собственных экспедиций автора данного исследования рассмотрены музыкальные особенности многоголосной песенной лирики.

Ключевые слова: затопленные деревни Средней Надднепрянщины, песенная лирика.

Дослідження музичного фольклору затопленої території Середньої Наддніпрянщини є актуальною і маловивченою темою. Досі в етномузикології залишається відкритим питання про музичну традицію сіл, які лежали вздовж Дніпра, і були переселені внаслідок будівництва водосховищ у 1950-х роках. Саме ця проблематика зацікавила автора своєю незаангажованістю, досить частковою інформативністю і яскравим музичним матеріалом¹.

Джерельною базою запропонованої статті є матеріали² фольклорно-етнографічних експедицій 1950-х років у район будівництва Кременчуцької ГЕС, здійснені Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, та власних експедицій до переселенців, які розпочалися з 2000 року і тривають понині.

Усім відомий трагічний факт спорудження гідроелектростанцій на Дніпрі в середині 1950-х років, створення каскаду водосховищ (ідеться, зокрема, про створення так званого штучного Кременчуцького моря) і, як наслідок, – затоплення декількох десятків стародавніх сіл Центральної України, а саме: частин Полтавської, Черкаської, Кіровоградської областей. Під водою залишилося десятки тисяч

гектарів родючої землі, лісів, тисячі людей були вимушені переселятися на інші місця. Села компактно переселялися вище від зони затоплення і зберігали свою назву. Новостворене село могло об'єднувати в собі декілька сіл, і лише назви кутків цього села тепер нагадують нам про колишні дніпровські поселення. Людей почали масово переселяти на «нові місця» в різні області України (Полтавську, Черкаську, Кіровоградську, Дніпропетровську, Херсонську, Миколаївську).

У Черкаському обласному краєзнавчому музеї є карта найбільшого за площею водосховища на Дніпрі – Кременчуцького. На ній чорними плямами позначені пункти, які потрапили в зону затоплення. Усього 212 населених пунктів, або 39,6 тис. дворів з населенням 133 тис. осіб.

Через будівництво Кременчуцького гідровузла було завдано значної шкоди екології, порушено віковичний, збалансований обіг води в природі. Та найболючішого удару зазнали мешканці затопленої зони, які мусили залишити свої рідні села. Людей виселили з прадідівської землі, де не одне століття вівся їхній родовід.

Ця тема зацікавила нас з 2000 року, коли серед жителів сіл Кіровоградської, Черкаської областей, куди ми неодноразово їздили у фольклорні експедиції, трап-

лялися мешканці вже неіснуючих сіл, які розповідали нам про трагічні події їхнього примусового переселення. Власне з того моменту ми почали цілеспрямовано відвідувати переселені села, записуючи не тільки музичний фольклор від переселенців, але й спогади людей про власні домівки, що опинилися під водою. У результаті цих експедицій нагромаджено понад 3 500 одиниць музично-етнографічної інформації.

Вивчаючи історію дослідження цього регіону, ми дізналися про дві експедиції Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. Рильського, здійснені в середині 1950-х років, перед затопленням визначеної території. Нам вдалося частково опрацювати архівні рукописні матеріали цих експедицій, оцифрувати декілька десятків бобін у фонолабораторії.

Перша експедиція відбулася в серпні 1955 року в села Вереміївка, Москаленки, Тимченки, Городське, Кільчеки, Гусине (багатьох сіл на сучасній карті вже не знайдеш). На жаль, невідомо, хто саме брав участь в експедиції, чи мала місце, окрім запису музичного фольклору, фіксація на фотоплівку тощо. У рукописних фондах ІМФЕ ім. М. Т. Рильського немає жодного польового зошита з описом цієї експедиції. Проте збереглося найцінніше – музичний матеріал у вигляді дев'яти магнітофонних бобін [1].

Друга експедиція – «Етнографічно-фольклорна експедиція в район будівництва Кременчуцької ГЕС» – відбулася в травні 1956 року. Це була спеціально підготовлена, спланована комплексна поїздка співробітників Інституту в зону затоплення. Основними селами дослідження було визначено Жовнине³, Кліщинці, Галицьке, Липове. Окрім того, експедиція досліджувала село Табурище на правому березі Дніпра (нині цього села не існує), територія його тепер відноситься до м. Світловодська Кіровоградської області. Також збирали матеріали в с. Павлиш Онуфрієвського району Кіровоградської області (зокрема, зафіксована інформація про «водіння Трона»); працювали в селах Мануйлівка, Фидрівка, Мозоліївка Полтавської області⁴.

В експедиції брали участь шість співробітників Інституту. Керівник проекту – Д. Косарик, який залишив звіт про цю поїздку⁵. Аспірант відділу етнографії А. Порицький, зацікавлений громад-

ським побутом селян кінця ХІХ – початку ХХ ст., записував розповіді-спогади, заробітчанські пісні селян, які в минулому щороку ходили на заробітки в Таврію, Херсонщину, Бессарабію і на Донщину. Художниця відділу етнографії О. Полюсевич замальовувала зразки буденного, святкового, зокрема весільного, одягу. Фотограф В. Спінат'єв фіксував плани стародавніх селянських типів житла, інтер'єри, зразки печей, розпису стін, типажі людей та їхній одяг. Також він зняв на фотоплівку справжній весільний обряд у с. Жовнине. Фольклорист І. Березовський і аспірант-музикознавець Л. Яценко записували на магнітофонну плівку пісні (13 бобін), інструментальні награвання та оповіді селян. Окрім того, збереглося два польових зошити, де повністю записані слова пісень (на бобінах зафіксовано лише 2–3 строфи), різноманітні приказки, примовки, багато дитячих ігор, загадок, які відсутні в аудіоматеріалах.

Якщо об'єднати зусилля цих двох експедицій, то отримаємо 22 записані бобіни, на яких зафіксовано 264 одиниці музичної та етнографічної інформації, у тому числі колядки й щедрівки, веснянки, обжинкові, весільні, строкові, ліричні⁶, інструментальні та вокально-інструментальні награвання, розповіді, казки, гуморески, вірші тощо.

Серед зимових творів записано дві колядки, одна з яких – «Іване-пане» із с. Фидрівка Глобинського району Полтавської області, зафіксована в сольному чоловічому виконанні, яку співали «на здоров'я хазяїну». Друга колядка – із с. Жовнине Чорнобаївського району Черкаської області. Загальновідомий сюжет «Добрий вечір, тобі, пане-хазяїну» втілений в оригінальну місцеву версію наспіву. Це багатоголосний приклад з розвинутою ладо-гармонічною організацією музичного матеріалу. Серед чотирьох щедрівок заслуговує на увагу «меланка» «Ой учора ізвечора» з нехарактерною для щедрівок мелодикою. Певно, це контамінація меланкового тексту з весняно-літнім обрядовим наспівом.

Наш експедиційний досвід засвідчив, що весняна обрядовість на цій території існувала, але швидко втратила свою функціональність. Запис повноцінної веснянки – явище майже виняткове. Тим ціннішими є сім веснянок, записаних від гурту

літніх жінок с. Кліщенці Чорнобаївського району Черкаської області. Тут обрядові наспіви поєднуються з ліричними текстами, що відносить їх до так званих приурочених пісень весняного періоду.

Літній обрядовий цикл представлений лише трьома обжинковими піснями, які співали жінки після завершення польових робіт. У піснях висміюють пана, пізніше – бригадира, який змушував тяжко працювати. Купальських і петрівчаних пісень на цій території не зафіксовано.

Весільні пісні представлені 12 поетичними текстами, яким відповідають вісім мелодій⁷. Кожний зразок має коментар записувача про момент виконання пісні у весільному обряді.

Від жінки 1893 року народження із с. Фидрівка та жіночих гуртів з сіл Жовнине, Кліщенці записано кілька строкових⁸ пісень.

Записи цих експедицій також демонструють інструментальну музику (награвання на гармошці та барабані) і численні зразки позамузичної народної творчості (гуморески, казки, вірші тощо).

Поміж записаних жанрів доміnantним є жанр ліричної пісні – 229 одиниць. Давніший пласт ліричної пісенності представлений зразками розспіваного гуртового центрально-українського стилю, їм надають перевагу старші виконавці. Яскравим прикладом цього є гурт літніх чоловіків із с. Жовнине (некрутські, чумацькі пісні), жіночі гурти сіл Вереміївка, Городське, Москаленки, Кліщенці, Тимченки (родинно-побутові пісні, балади). У молодших виконавців (гурти дівчат) більшу частину репертуару, природно, становлять пісні пізньої формації (загальновідомі, напливові пісні, романси тощо). Звичайно, окрім записів гуртів, які виконували традиційний репертуар, трапляються записи пісень літературного походження, авторської пісні, романсів самодіяльних сільських хорів, причім це могли бути одні й ті ж виконавці, які після виконання авторської пісні під баян в академічній манері співали весільну своїми природними тембрами.

Окрім природних чинників згасання музичної традиції затопленої території Середньої Наддніпряни, яке поширюється і по всій Україні, масштабне будівництво водосховищ наприкінці 1950-х років послугувало каталізатором

поступового зникнення унікальної етнокультурної традиції регіону.

Сучасна музична традиція переселенців зазнала значних втрат, порівняно із записами 1950-х років, що особливо помітно в їхньому репертуарі. Найбільш повно зафіксований весільний обряд та пісні, що його супроводжують. Календарний цикл обмежений зимовим періодом (колядки, щедрівки). Традиційна лірика в сучасних записах значно програє пісням пізнього походження. Переважно це – репертуар молодшого покоління виконавців (від 1940 р. н.), музична мова, стиль, манера виконання яких суттєво відрізняються від співу старших виконавців. Молодші співають значно простіше, схематизуючи ритмічний малюнок, згортають мелодичний контур, зводячи внутрішньоскладові розспіви нанівець. Натомість давня традиційна розспівана лірика зберігається в пасивній пам'яті старожилів.

Під час експедиційних досліджень нам доволі рідко траплялися добре зіспівані гурти, які б повноцінно відтворювали місцевий пісенний репертуар.

Проблема зникнення традиційного ансамблевого співу в першу чергу полягає в штучно створених умовах переселення місцевих жителів зі своїх земель на нові місця. Людей, які колись співали разом, розселили на великій відстані одне від одного. Натомість об'єднали тих, хто ніколи одне з одним не співав. Ансамблі, які нам вдавалося збирати, часто склалися з мешканців різних сіл. Розбіжності в репертуарі, варіантах текстів, наспівів спричиняли труднощі в проведенні таких сеансів. Єдиним виходом із цього становища був запис окремих дуетів, тріо, сольних виконавців, які походили з одного села.

Незаперечною удачею наших багаточисельних експедицій стали кілька яскравих жіночих ансамблів із сіл Вереміївка, Васютенці, Москаленки, Лящівка, які демонстрували традиційний репертуар пісенної лірики в гуртовому виконанні.

Нижче подаємо п'ять ліричних пісень, транскрибованих автором. Перші три записані експедицією ІМФЕ ім. М. Т. Рильського (№ 1 «Невисоко да сонце сходило», Рекрутська із с. Жовнине, № 2 «Ой там за лісочком», побутова із с. Городське, № 3 «Неповная рожа», побутова із с. Москаленки), решта – власні записи автора (№ 4 «Ой як приїхав мій милень-

кий з поля», побутова із с. Лящівка, № 5 «Як була у Галі нерідная мати», балада із с. Вереміївка).

Ліричні пісні затоплених сіл Середньої Наддніпрянщини виявляють різні комплекси структурно-стилістичних ознак, вирізняються багатством музичних форм, оригінальністю виконавських утілень та відповідають особливостям наддніпрянської пісенної традиції.

Більшість пісенних форм лірики належить до дворядкових двосегментних ізоритмічних структур ((4+5)² – № 1 «Невисоко сонце сходить», (4+6)² – № 4 «Як приїхав мій миленький з поля»), іноді з репризою другого рядка ((6+6// (6+6)² – № 5 «Як була у Галі»). Серед трирядкових строф трапляються односегментні ізоритмічні форми ((6+6+6) – № 3 «Неповная рожа»). Однорядкові пісенні структури переважно складаються з трьох сегментів з ланцюговим нанизуванням строф (конкатенація). № 2 «Ой там за лісочком» належить до такої форми, яку можна трактувати як однорядкову строфу з катеном і як дворядкову трисегментну ізоритмічну форму з редукцією першого рядка. У першому випадку перша строфа одразу починається з катену (К6//4+4+6), у другому – цей катен може бути скороченим варіантом першого рядка (4+4+6).

Віршова структура ліричних пісень побудована за принципом народної силабіки. У більшості пісень віршова будова строф ампліфікується (переважно в гуртовій частині) за допомогою вигуків, вставних слів, вокалізацій. Це призводить до певних труднощів у з'ясуванні віршового пісенного типу. Виключенням може бути № 2 «Ой там за лісочком», де органічно поєднуються розспівність і чиста модель вірша.

Виконавці досить вільно поводяться з пісенними структурами, що ускладнює класифікацію ритмічних структур. На цьому рівні ми натрапляємо на феномен протяжності. О. Мурзіна у своїй статті «Українська протяжна пісня в аспекті історичного часу» узагальнює тенденцію протяжності в таких принципових характеристиках:

а) розбалансування музично-поетичного синкретизму, вивільнення мелодичного чинника та його пріоритетна роль у формотворенні строфи;

б) уповільнення загального темпу – специфічний відрахунок часу, відмінний від трудових та ритуальних ритмів; вза-

галі свобода у поводженні з темпоритмом, перебіг темпів-швидкостей;

в) особлива форма протистояння індивіда та колективу в ансамблевому виконавстві, відчуття цінності індивідуального внеску: здатності імпровізувати, виділятися тембрально (для того, хто починає і виводить) тощо» [4; с. 13].

Пріоритет мелодичного розвитку, розхитування меж пісенної форми розлогим мелосом – одна з найвиразніших особливостей позаобрядових пісень затоплених сіл Середньої Наддніпрянщини.

Усі обрані зразки належать до розвинених ладових систем. Вони представляють розряд як одноопорної (безпротиставної), так і дво-, триопорної семищаблевої діатоники. Звуковий обсяг ладів сягає септими – октави і навіть перевищує цей обсяг.

Традиційний ліричний репертуар виконавців досліджуваного регіону – це гуртові пісні в багатоголосній підголосковій фактурі. Тут розрізняють два основних пласти: партія басового (нижнього) голосу, яку співають гуртом (інколи розгалужується на мелодичні варіанти, створюючи фрагменти дво-, три- або чотириголосся), і партія верхнього голосу. Усі розгалуження в нижньому голосі, його варіювання і орнаментальні розспіви здійснюються, як правило, в діапазоні сексти, іноді септими. Діапазон підголоска вузчий – у межах кварта – квінти.

«Особливість української пісні – інтонаційний склад, що породжує вогнища функціональних гармонічних відносин, який доволі рано визначився в селянській ліриці» [5; с. 33]. Підтвердженням цього є характерна властивість наддніпрянського стилю – тісне сполучення лінарного мислення з гармонічною вертикаллю та створення консонантних акордових співзвуч – тризвуків і септакордів (епізодично). Яскравим прикладом є некрутська пісня у виконанні чоловічого ансамблю із с. Жовнине «Невисоко сонце сходить» (№ 1).

Пісенна лірика затоплених сіл Середньої Наддніпрянщини – розквіт українського народного мелосу, який поширює свої індивідуалізовані форми, розгорнуті засоби співності, протяжності не тільки на ліричні жанри, але й на обрядову пісенність. Це вказує на певну близькість музичної мови наддніпрянської лірики та обряду, що може стати окремою темою для наших наступних досліджень.

Приклад № 1

с. Жовнин Градизького р-ну Полтавської обл.⁹ Гурт чоловіків

Один
♩ = 42 (♩ = 84)

1. Не ви - со - ко

2. У зі - - льо - но - му са - - -

3. Ті - - льки про - йшо - в(и)

4. На ко - ни - - ку

Всі

та со - нце схо - - - ди - ло

- ду й(ї) за - (о) - хо - - - ди - ло

та в(и) - сьо не - кру - - - тський

5. та й(ї) на пи - - - са - но

ни - - зько ой низь - ко ж(и)

ні - - хто ту - - - дой

за ни - м(и) за ни - м(и)

писме - - - чко

о - й(і) за - хо - - - - - ди - ло.
о - й(і) не про - хо - - - - - ди - ло
ой о - хви - це - - - - - р(и) ой мо - ло - дой
ой ви - ди - в(и) - ля - - - - - є - ться
5. ой на - ма - льовано

1. Невисоко да сонце сходило,
Низько, ой низько ой заходило.
2. У зільоному саду й заходило,
Ніхто тудой ой не проходило.
3. Тільки пройшов та всьо некрутський набор,
За ним, за ним ой охвіцер ой молодой.
4. На конику та й вихиляється,
На письмечко ой, видивляється.
5. А в тім письмі та й написано,
Написано, ой намальовано.
6. Написано, ой намальовано,
Старшому брату наіменовано.
7. Середньому та й минається,
А молодший та й собирається.

Приклад № 2

с. Городське Градизького р-ну Полтавської обл.¹⁰ Гурт жінок

Одна
♩ = 42

1. Ой там за лі - со - - чко - (го) - м(и)
4. То ти ж о - ка - за - - ла - - (га) ж(и)

Всі

су - шив кру-шив ши-в(и) па - рень ді - вку ж(и) сво - ї-м(и)го-ло - со - чком.
4. дівчи но й(ї) 3. три - чі 2. кру - шив ти са - ма 4. мно-(го) ю

1. Ой там за лісочком,
Сушив, крушив парень дівку своїм голосочком.
2. Своїм голосочком,
Не я ж тебе й сушив, крушив ти сама сов'яла.
3. Ти сама сов'яла ж
Як я ж тебе й тричі сватав то ти й одказала.
4. То ти ж одказала ж,
Ой дівчино й гордівнице, гордуєш ти мною.

Приклад № 3

с. Москаленки Іркліївського р-ну Полтавської обл.¹¹ Гурт жінок та чоловіків

Один
♩ = 42

1. Ой не по - в(и) - на - я ро - - жа ж(и)

3. Ой не по - в(и) - на - я ро - - жа

Всі

о - й(і)не по - вна - я й(і) ро - - жа

2. ві - тер

2. пові - ває

о - й(і) не - ві - рна сто - ро - [жа]

о - й(і) не - ві - рна

1. Ой неповная рожа ж,
Ой неповная й рожа,
Ой невірна сторожа.

2. Вітер повіває ж,
Ой вітер повіває,
Ой рожу розхиляє.

3. Ой неповная рожа,
Ой неповная рожа,
Ой невірна сторожа.

Приклад № 4

с. Лящівка Чернобаївського р-ну Черкаської обл. Гурт жінок

Одна
♩ = 84

1. Ой як при - ї - хав
2. Та при - в'язав
4. Та хоч би ж(и) шви - ше

Всі
♩ = 42

мі - й(і) ми - ле - нь(і) - ки - й(і) з по - ля ж(и) й(і)
ко - (го) - ня ж(и) та й до за - бо - ра ж(и) й(і)
3. на - м(и) ко - ню й(і) до (го) - ро - га
ве - чо - ра й(і)
ой та при в(и) я - зав ко - ня ж(и) - (ги) ой до за (га) бо - (го) - ра
за - п(и) - ла - кав кра - й(і) ко - (го) - ни - ка ж(и) сто - (го) - я
3. лів чи - но - нь(і) - ка ж(и) мо - (го) - я
4. лю - дей 4. сва - та (га) - ти

1. Ой як приїхав мій миленький з поля ж й,
Ой та прив'язав коня ж ой до забора.
2. Та й прив'язав коня ж та й до забора ж й,
Ой сам заплакав край коника ж стоя.
3. Та й нещаслива нам коню й дорога ж й,
Ой засватана дівчинонька ж моя.
4. Та й хоч би ж швидше вечора й дождати ж й ,
Та й пошлю ж людей дівчину й сватати.

Приклад № 5

с. Вереміївка Чернобаївського р-ну Черкаської обл. Гурт жінок

Одна $\text{♩} = 60$ Всі

1. Як бу - ла у Га - лі не - рі - дна - я ма - ти

1. Як бу - ла у Га - лі

2. Ой жни, ой жни, Га - лю,

3. Ой жни, ой жни, Га - лю, 3. вечі - ра пі - зно,

1. та й по - сла - ла Га - лю пше - ни - че - ньку жа - ти,

2. то й(ї) не при - слу - ха - йся,

4. що за - бу - ла й у по - лі

1. пше - ни - че - ньку жа - [ти].

2. пше - ни - че - ньку жа - [ти].

1. Як була у Галі нерідная мати,
Та й послала Галю пшениченьку жати. (2)
2. Ой жни, ой жни Галю, та й не розгинайся,
Як плаче дитина, то й не прислухайся. (2)
3. Як дожала Галя до вечіра пізно,
Та й здоїла Галя вісім корів різно. (2)
4. А до дев'ятої стала присідати,
Та й здумала Галя, що забула й у полі дитяти. (2)
5. Ой, вибігла Галя на гору високу,
Та й глянула Галя в долину глибоку. (2)
6. Ой здалося Галі, що свічки палають,
А то сірі вовки дитя й розривають. (2)
7. Ой, нате вам вовки, корову з телятком,
Та й не розривайте моє серденьтко. (2)
8. Ой, не хочем, Галю, корови з телятком,
Як ми розірвали твоє й серденьтко. (2)

Література

1. АНФРФ. – Ф. 14–10, од. зб. 398–406.
2. *Линева Е.* Опыт записи фонографом украинских народных песен. Из музыкально-этнографической поездки в Полтавскую губ., в 1903 г. – М., 1905.
3. АНФРФ. – Ф. 14–10, од. зб. 519–531.
4. *Мурзіна О.* Українська протяжна пісня в аспекті історичного часу // Збірник наукових та науково-методичних праць кафедри фольклору та етнографії. – К., 1995.
5. *Мурзина Е.* Многоголосие как динамическое народнопесенное явление Украины // Материалы международных конференций памяти А. В. Рудневой. – М., 1999.

Примітки

- ¹ Музичну типологію обрядового фольклору переселенців Черкасько-Кременчуцького узбережжя Дніпра досліджує О. Вовк.
- ² Рукописні й аудіоматеріали.
- ³ У 1903 році с. Жовнине відвідала російська дослідниця народної музики Є. Линьова,

яка фіксувала на фонограф український музичний фольклор [2].

⁴ Нині с. Мануйлівка належить до Козельщанського району, с. Фидрівка – до Глобинського району Полтавської області.

⁵ Звіт зберігається в АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

⁶ До ліричних відносимо всі ті пісні, що вільні від будь-якої приуроченості [соціальні й побутові ліричні пісні, балади, жартівливі, пісні пізнішої формації (романси, пісні літературного походження)].

⁷ Зауважмо, що описів весільного обряду не було зафіксовано. Натомість дуже докладно зафотографовано хід традиційного весілля в с. Жовнине, на яке пощастило потрапити записувачам.

⁸ Строковими піснями називають ті, що їх співали жінки, які наймалися в «строк», тобто до панів на роботу.

⁹ За сучасним адміністративним поділом с. Жовнине належить до Чорнобаївського району Черкаської області.

¹⁰ Село Городське було затоплено.

¹¹ За сучасним адміністративним поділом с. Москаленки належить до Чорнобаївського району Черкаської області.